

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ПРАКТИК

*Атаманчук Ніна Михайлівна¹, Яланська Світлана Павлівна²,
Тур Оксана Миколаївна³*

¹Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0023-8332-0756>

²В.о. завідувача кафедрою психології та педагогіки, доктор психологічних наук, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3289-5331>

³Доктор педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2754-9963>

UDC: 373.2.015.31:7:615.85

АНОТАЦІЯ

Стаття пов'язана з теоретичним аналізом та емпіричним дослідженням творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами арт-практик. Підібрано та описано використовувани в роботі з дітьми дошкільного віку арт-практики, які спрямовувалися на розвиток таких якостей, як спостережливість, оригінальність, гнучкість, увага, пам'ять, увага, фантазія. Встановлено: діти експериментальної групи, порівняно з контрольною продемонстрували вищий вияв елементів творчості під час виконання завдань. Вони показали вміння пропонувати оригінальніші варіанти, які доповнюють стандартне бачення об'єктів, предметів, явищ. Великий потенціал для розвитку творчості мають діти дошкільного віку, із якими проводять арт-практики. Діти навчаються розв'язувати творчі завдання різного характеру, художньо самовиражатися і розвивати приховані таланти. Мистецтво сприяє розвитку в дітей здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю.

Ключові слова: творчий розвиток, креативність, арт-практики, ізо-техніки, казко-техніки.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти в Україні важливим завданням є розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку. З психологічної точки зору дошкільне дитинство є найсприятливішим періодом для творчості, тому що діти в цьому віці є надзвичайно допитливими, у них є велике бажання вивчати світ. Завдання дорослих – виховувати дітей не тільки здоровими і сильними людьми, а й такими, які мислять творчо. Розвивати творчі здібності необхідно з ранніх років, використовуючи схильності дитини. Малюк творить постійно. Творчість захоплює,

допомагає почуватися успішним. Адже творчість – це вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати; схильність до зміни варіантів. Творчість – це самопізнання, саморозвиток, засіб, у якому відображаються намагання, очікування людини, її думки. Так, ідея розвитку творчої особистості знаходить відображення в основних нормативних освітніх актах: Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр., Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 роки, Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти.

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Nina Atamanchuk, Svetlana Yalanska, Oksana Tur

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Творча особистість – це складний механізм, який поєднує в собі задатки та нахили, інтелект і характер, мислення і уяву, духовні та матеріальні надбання особистості, які вона може втілити в свої ідеї творчої діяльності, створити або відтворити їх, сприяти досягненню творчих результатів, реалізовувати свої можливості в творчій сфері та правильно донести до оточуючих ту ідею, яка закладена в ній.

Переконані, з метою розвитку дитячих здібностей, творчості, креативності дорослим у роботі з дітьми варто використовувати інноваційну технологію – арт-практики. Адже основою арт-практик є мистецтво – діяльність, що розкриває дійсність у конкретно-чуттєвих образах.

Вважаємо, що арт-практики дозволяють розкрити можливості дитини, розвивати здібності до творчості, досягнути власне «Я». Використання арт-практик дає змогу педагогу, близьким рідним забезпечити умови самостійного творчого вираження дітей, що позитивно позначається на формуванні їх емоційно-вольової сфери та пізнавальної активності. Мистецтво створює позитивний емоційний настрій; сприяє творчому самовираженню, розвитку уяви, естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей в цілому; підвищує адаптаційні здібності дитини до повсякденного життя; знижує стомлення, негативні емоційні стани та їх прояви.

Для маленьких дітей будь-яке заняття творчістю – це завжди весело, приємно та корисно для творчого розвитку. **Переваги використання арт-практик з дошкільниками у розвитку творчості:** простота застосування технік, високий інтерес у дітей до процесу арт-практик.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми необхідності та можливості розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку присвячені дослідження науковців: С. Архипової, Л. Виготського, С. Гончаренко, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Загородько, О. Запорожця, І. Іщенко, О. Ковальов, Г. Костюка, С. Кулачківської, В. Крутецького, О. Леонтєва, М. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, Л. Момот, Т. Поніманської, Я. Пономарьова, Б. Теплова, С. Тищенко, С. Рубінштейна, В. Шадрикова, Н. Щербини, П. Якобсона, В. Ямницького,

Дж. Гілфорда, Д. Рензулі, К. Роджерса, Е. Торенса та ін.

Так, Г. Костюк наголошував, що «здібності» є невід’ємною складовою проблеми розвитку і формування зростаючої особистості (Костюк, 1963).

Творчість позитивно впливає на когнітивну (усвідомлення себе, власних учинків, реалізація творчих можливостей) та емоційну (дозволяє розслабитися, зосередитися, виразити негативні й позитивні емоції, знизити тривожність, подолати страхи, покращити міжособистісні взаємини) сфери особистості (Атаманчук, 2020).

Цікавість малюків до активного освоєння дійсності через художню діяльність виникає у другій половині дошкільного віку (4-6 років). Про це свідчить велика кількість дитячих запитань. Вони спрямовані на з’ясування невідомого, незвичного й стимулюють малюків до самостійного процесу творення, проте у повній мірі опанувати всі аспекти такої поведінки у цьому віці неможливо (Поніманська, 2004:170). Діти намагаються це зробити з допомогою дорослих. Саме це положення відкриває перед педагогом і батьками можливості цілеспрямованого навчання творчості.

Завдяки арт-технологіям можливо отримати матеріал для психодіагностики, підвищити самооцінку, концентрувати увагу на відчуттях і почуттях, розвивати творчі здібності (Яланська, Атаманчук, 2019: 267).

Під арт-техніками ми розуміємо поєднання прийомів, які необхідно здійснити для активізації внутрішніх ресурсів дитини та підвищення її адаптаційних здібностей за допомогою мистецтва (Атаманчук, 2020: 9).

С. Яланська наголошує, що арт-техніки сприяють вираженню емоцій, почуттів, розкриттю творчого потенціалу, розвитку навичок роботи в колективі, тому арт-технології доцільно використовувати в роботі як з дітьми, так і дорослими, адже вони базуються на творчості (Яланська, 2018).

Творчість є постійним супутником дитячого розвитку, результатом якого стає ініціативність і самостійність мислення, здатність до самовираження у творчій діяльності – вважав Л. Виготський (Виготський, 1991:34).

Про те, що творча уява є критерієм розвитку

творчих здібностей наголошує В. Моляко. У творчо розвиненої дитини, уява виступає основною характерною якістю. Незвичайні підходи до вирішення завдань, оригінальні асоціації, незвичайні ракурси розгляду проблеми – все це характерне для творчо розвиненої дитини і є результатом уяви (Моляко, 1978).

О. Кульчицька виділяє критерії творчих здібностей дітей:

- оригінальність;
- здатність продукувати ситуації, незвичайні відповіді, рішення, нестандартність;
- семантична гнучкість;
- здатність виділяти функції об'єкта і пропонувати різні способи його використання;
- образна адаптивна гнучкість;
- здатність виділяти функції об'єкта так, щоб побачити в ньому нові можливості;
- семантична стихійна гнучкість;
- здатність знаходити різноманітні ідеї у відносно обмеженій ситуації (Кульчицька, 1999).

Е. Торренс пропонує такі критерії творчих здібностей дитини як:

- швидкість;
- здатність продукувати велику кількість ідей;
- гнучкість;
- здатність застосовувати різноманітні стратегії у разі вирішення проблем;
- оригінальність;
- здатність продукувати незвичайні, нестандартні ідеї;
- розробленість;
- здатність детально розробляти ідеї, що виникли;
- опір замиканню;
- здатність не слідувати стереотипам і тривалий час «залишатися відкритим» для різноманітної інформації, що надходить у разі вирішення проблем;
- абстрактність назви;
- розуміння суті проблеми того, що дійсно істотно (Torrance, 1967: 128).

У своєму дослідженні ми враховували критерії творчих здібностей дітей (за О. Кульчицькою, Е. Торренсом), які найяскравіше відображають суть творчих здібностей, зокрема: оригінальність, гнучкість,

швидкість.

Погоджуємось з визначенням О. Кульчицької, що творчі здібності старших дошкільників – це властивості, спрямовані на створення нового і оригінального, нестандартне бачення у звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини в нову систему, можливість продукувати значну кількість ідей.

Отже, творчою дитиною вважаємо ту, активність якої, спрямована на створення нового, нестандартного розв'язання поставлених завдань.

Мета нашого дослідження: розкрити значення арт-практик у розвитку творчості дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Нами було проведено дослідження у 2019-2020 рр. на базі закладів дошкільної освіти (ЗДО) міста Полтави. У ньому брали участь 60 дітей дошкільного віку (4-5 років). Емпіричне дослідження проводили у два етапи.

Під час емпіричного дослідження ми вирішували завдання, які полягали у:

- 1) використанні арт-практик у розвитку творчості дітей дошкільного віку;
- 2) виявленні рівня творчих здібностей дітей дошкільного віку;
- 3) здійсненні порівняння творчих здібностей дошкільнят експериментальної та контрольної груп.

Так, під час першого етапу дослідження нами проведено бесіди з дітьми старшого дошкільного віку та встановлено, що видами продуктивної діяльності, які їх найбільш цікавлять є малювання і казкові ситуації. В основу емпіричного дослідження було покладено такі арт-техніки: ізо та казко-техніки. Психологи ЗДО у роботі з дошкільниками (друга половина дня) використовували арт-практики, які давали можливість кожній дитині робити творче «відкриття». Психологи звертали увагу не тільки на загальну продуктивність дітей, а й фіксувати характер індивідуального вкладу в творчу діяльність кожного учасника.

Діти працювали підгрупами (2 підгрупи по 5 чоловік).

З кожною підгрупою проводилося по 14 занять.

Спостереження показали, що здатність до креативності у дітей старшого дошкільного віку є неймовір-

но високою. Діти приходять до дитячого садочка справжніми «чомучками». У них – безліч ідей, цілий океан відповідей на запитання. Отже, заняття творчості – це необхідність.

Заняття творчості покликані передусім сприяти розвиткові творчого мислення. Це відбувається завдяки використанню систематичних арт-вправ, спрямованих на оригінальні рішення проблеми.

Ми намагалися підібрати такі арт-практики, які б дозволили дитині робити «відкриття», шукати нез'ясоване і пропонувати власне бачення ситуації.

Використовували нетрадиційну технологію роботи з казкою – складання казки, зміна характеру героя, переінакшення події тощо. Казко-техніка дає можливість оперувати символами за власним бажанням: обирати події і персонажів, досягати намічених цілей.

Подамо опис використовуваних психологами ЗДО у роботі з дітьми дошкільного віку арт-практик спрямованих на розвиток їх творчості.

Перша серія (ізо-техніки). Використовувані нами ізо-техніки спрямовувалися на розвиток таких якостей, як спостережливість, оригінальність, гнучкість, швидкість, увага, пам'ять, уява, фантазія. Адже усі ці та багато інших якостей сприяють розвитку в дитини здатності до самостійної творчої діяльності, завдяки якій формуються усі найкращі якості людини та розкриваються її таланти, вміння і здібності, які часто приховані.

Арт-практика 1. «Чарівна нитка»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток фантазії, оригінальності.

Матеріал: цупкий папір, нитка (товщина – 4-5 мм, довжина – 25-30 см).

Психолог пропонує дітям виконати на аркуші цупкого паперу малюнок ниткою. Дитина малює картинку з голови, без зразка.

психолог обговорює з дітьми їхні малюнки, а потім ставить запитання, які спрямовано на розвиток уяви:

Психолог обговорює з кожною дитиною малюнок та задає питання, які спрямовано на розвиток уяви:

Що чи хто зображено/ий на малюнку?

Чим любить займатися?

Який настрій?

Де використовується намальований об'єкт?

Арт-практика 2. «Прогулянка Клякси»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток у дитини творчої уяви.

Матеріал: стаканчики з кольоровою водою (у воді розведені акварельні фарби різних кольорів); звичайні скляні піпетки з гумовими наконечниками; дошка для ліплення із пластику білого кольору; губка з поролону (для видалення зайвих крапель); листи щільного паперу; серветки для рук.

Психолог показує дитині як малювати піпеткою плями і краплі. Разом з дитиною знайомляться з персонажем Кляксою. Далі дитині пропонується з крапельок скласти доріжки, по яких буде гуляти Клякса, будиночок, в якому живе Клякса, сім'ю Клякси, друзів Клякси, тощо.

Психолог наголошує та показує, як те, що не виходить чи не подобається можна виправити чарівною шапкою-невидимкою (паралоном).

Психолог обговорює з кожною дитиною малюнок та задає питання, які спрямовано на розвиток уяви:

Де гуляв Клякса?

Які у нього друзі?

Який настрій у Клякси?

Арт-практика 3. «Будиночки»*

Групове заняття.

Мета: розвиток у дітей уяви, фантазії, оригінальності, гнучкості.

Матеріал: ватман формату А1, кольорові олівці, фломастери і воскові крейди.

Психолог говорить: «Багато тварин живуть у нірках, і ми зараз намалюємо кілька нірок. Вони бувають круглими, великими, маленькими. Кожна нірка має свій колір. А хто житиме в ваших нірках, ви придумайте самі».

Кожна дитина малює від 2 до 7 норок (залежно від кількості дітей). На аркуші можуть з'явитися нірки не тільки у вигляді кіл або овалів, а у вигляді будиночків, горбків, прямокутних загородок, парканчиків і т.д.

Дітям пропонують намалювати поряд з нірками їх мешканців, які можуть бути реалістичними або вигаданими.

Після створення будиночків треба попросити

дітей намалювати доріжки від однієї нірки до іншої. Діти, в першу чергу, з'єднують між собою свої нірки, а потім проводять доріжки до нірок тих дітей, кому вони симпатизують. Доріжки по всій довжині прикрашаються травичкою, деревами, квітами.

Діти беруть активну участь не тільки у створенні своїх малюнків, але й коментують чужі, відстоюють для себе місце на загальному листі, вимагають не перетинати свої доріжки або домовляються зробити загальні.

Психолог обговорює з кожною дитиною малюнок та задає питання, які спрямовано на розвиток уяви:

Чому саме такий будиночок намальовано?

Кого можна зустріти йдучи доріжкою?

Який настрій у мандрівника доріжками?

Арт-практика 4. «Нові планети» *

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток у дітей творчої уяви, оригінальності, гнучкості.

Матеріал: кола різного діаметру (від кіл великого діаметру, вирізаних з А3 до маленьких кіл), гуаш, акварель, воскові крейди, клей ПВА, манка, крупи.

Дитина обирає коло, яке їй найбільше сподобалось, потрібні матеріали і починає роботу. Намалювавши космос, діти намагаються наповнити його. Для цього вони створюють планети. Крім самого процесу малювання, дитина придумує назву планеті, вирішує, хто буде жити на ній, як виглядають мешканці, які вони добрі чи злі, чим займаються і т.д.

Малюючи «Нові планети» діти можуть створювати їх не одну, а кілька (планети відрізняються одна від одної за розміром, манерою виконання і характером).

Психолог обговорює з кожною дитиною малюнок та ставить запитання, спрямовані на розвиток уяви:

Чому саме таку назву має планета?

Кого ще можна зустріти на планеті?

Який настрій у мандрівника планетами?

Арт-практика 5. «Лінії з характером» *

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей.

Матеріал: кольорові олівці, фломастери, аркуш чистого паперу.

Психолог: Ми знаємо, що лінії бувають прямими і хвилястими. Але, виявляється, лінії можуть бути непростими, а з характером. Саме такі лінії ми і будемо сьогодні малювати. Який же характер може бути у ліній? Такий же, як і у людей. У когось спокійний, у когось веселий, у когось похмурий. Спокійній лінії до вподоби тихо полежати, поспати. Забіякувата лінія так і хоче кого-небудь зачепити. А вертка лінія любить покрититися. Щоб у нас вийшло намалювати лінії з характером, ми повинні зосередитися на нашому характері, який малюємо. Відчуй його. І тоді наші руки зможуть намалювати те, що ми відчуваємо. Приготуйте аркуш. На ньому сьогодні з'являться 6 ліній.

Перша лінія – спокійна-спокійна. (Психолог уповільнює мову, говорить повільно, плавно). Вона повільно рухається по аркушу паперу. Уявіть це, відчуйте, дайте руці це намалювати. Цікаво, який колір підійде для спокійної лінії? (Зелений, синій). Діти підбирають колір і малюють спокійну лінію.

Друга лінія – весела і радісна! (Бадьорий голос). Відчуйте цей настрій! Ця лінія хоче співати, веселитися, танцювати! Яким кольором намалюємо цю лінію? (Червоним, помаранчевим, жовтим). Діти малюють радісну лінію, хто хоче, коментує свої малюнки.

Третя лінія – хвилююча. Що вона вам нагадує. Який колір для неї підходить? Який у неї настрій?

Четверта лінія – сумна. Вона погано себе почуває. Напевно, захворіла. Яким кольором її зобразити? Який у неї вигляд?

П'ята лінія – зубаста! Характер у неї сильний, рішучий, небезпечний! Це – лінія забіяка! Від неї краще триматися подалі! Яким кольором ми її покажемо?

Шоста лінія – стрибуха! Вона не стоїть на місці, весь час стрибає, як ніби в неї вставлена пружина або моторчик! Якого вона кольору?

Коли всі лінії намальовані, психолог обговорює з дітьми їхні малюнки, а потім ставить запитання, спрямовані на розвиток уяви:

Що радісна лінія говорить спокійній?

Які лінії товаришують, а які – не товаришують?

Давайте запитасмо хвилясту лінію, чи була вона на морі і з ким там познайомилася?

Чим любить займатися зубаста лінія?

Де любить гуляти радісна лінія?

*Арт-вправи з інтернет ресурсу «Дитячий психолог – Перший український сайт для батьків та дитячих психологів».

Арт-практика 6. «Ляпки»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, оригінальності, гнучкості.

Матеріал: фарба, аркуш чистого паперу.

Використовуючи рідку фарбу, хаотично нанести плями на папір, потім аркуш паперу згорнути навпіл плямами всередину. Діти мають роздивитись у плямах зображення та домалювати їх.

Психолог обговорює з кожною дитиною малюнок та ставить запитання, спрямовані на розвиток уяви:

Що чи хто зображено/ий на малюнку?

Чим любить займатися?

Який настрій?

Арт-практика 7. «Найсмійніше»

Колективне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей оригінальності, гнучкості.

Матеріал: кольорові олівці, фломастери, аркуш чистого паперу.

Дітям пропонують намалювати смійсну картинку. На малюнках можуть бути зображені не тільки предмети, живі об'єкти, але й сполучення кольорів, форм та ін.

Психолог обговорює з дітьми їхні малюнки, а потім ставить запитання, спрямовані на розвиток уяви:

Який настрій у ваших персонажів?

Чи можуть вони потоваришувати?

Чим любить займатися?

Друга серія (казко-техніки). Використання казко-технік розрахована на те, щоб дати дитині можливість проявити себе, розвинути уяву, увагу, креативність, мовленнєву культуру, письменницьку та соціальну творчість.

Арт-практика 1. «Улюблений герой»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей, оригінальності.

Дитину просять згадати і назвати ім'я одного казкового персонажа. Дитина називає персонаж та представляє свого героя (з якої він казки, який він: доб-

рий чи злий, веселий чи сумний).

Далі дитині пропонують скласти та розповісти казку, в якій був би задіяний персонаж.

Презентація отриманих результатів. Одна дитина розповідає, а решта (за бажанням) допомагають їй ставлячи уточнюючі запитання.

Арт-практика 2. «Три чарівних слова»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей оригінальності.

Дітям пропонується завдання: придумати три слова, які, на їхню думку, повинні обов'язково зустрічатися в справжніх казках. Потім кожен вигадує казку з цими словами.

Презентація отриманих результатів.

Арт-практика 3. «Допиши казку»

Колективне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, оригінальності, гнучкості.

Команді із п'яти дітей пропонують зачин казки «Жив-був зайчик...», та просять дописати її, але є така умова: треба дописати п'ять речень з щасливим кінцем казки.

Зчитування та обговорення казок.

Арт-практика 4. «Закінчення казки»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, оригінальності, гнучкості.

Казка 1. «Сорока-білобока»

До старого кравця Ворона прилетіла Сорока та й просить:

– Поший мені плаття. Та таке, щоб найкрасивіше було. Узав кравець Ворон ножиці...

Після прослуховування казок, які придумали діти, експериментатор зачитує оригінал цієї казки.

...Викроїв із сірого полотна їй плаття.

– Ні, додай іще білого полотна. Хай будуть у мене білі боки.

Пошив кравець Ворон сіре плаття з білими боками. З того часу всі й кажуть на Сороку: білобока.

Казка 2. «Цікава Сорока»

Сороки дуже цікаві. Усе їм хочеться знати й про все розп'яткати лісовим птахам.

Побачила раз Сорока-білобока, як маленька

Білочка вскочила у дупло.

«А що там у дуплі? – думає Сорока. – А як там поживає Білочка? Що вона там робить?»...

Діти пропонують своє закінчення казки, а потім психолог зачитує оригінал.

...Скік-скік! - і от уже Сорока-білобока біля дупла. Боязко вилізати, але ж цікавість бере гору. Полізла Сорока у дупло. Темно там, тільки чути якийсь писк. Коли це хтось як смикне за хвіст. Заболіло. Закричала Сорока й вилетіла з дупла. Сидить на дереві плаче. Озираючись – нема хвоста. Тепер Сорока-білобока стала Сорока-куцохвоста.

Зачитування та обговорення казок.

Арт-практика 5. «Фантастична казка»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей, оригінальності.

Психолог пропонує дітям придумати фантастичну казку.

Зачитування та обговорення казок.

Арт-практика 6. «Мінливе сонце»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток фантазії, творчих здібностей, оригінальності, гнучкості.

Психолог пропонує дітям скласти дві казки про сонце: зле і добре; голосне і тихе.

Зачитування та обговорення казок.

Арт-практика 7. «Чого на світі не буває»

Індивідуальне заняття.

Мета: розвиток уяви і фантазії, творчих здібностей, оригінальності.

Дітям пропонується придумати казку про те, чого на світі не буває.

Зачитування та обговорення казок.

Наші дослідження на цьому етапі показали, що діти виявили:

1) позитивне ставлення до запропонованих арт-практик;

2) реалістичний характер усвідомлення своїх можливостей у різних видах діяльності;

3) високі показники успішності при виконанні запропонованих завдань.

Для прикладу наведемо витяг з протоколу.

Марина К. (5р., 5м.). Ізо-техніки. Уважно вис-

лухала інструкцію всіх завдань і успішно їх виконала. «Я добре вмю малювати, ходжу до художньої школи». Дівчинка проявляє свої художні здібності на досить високому рівні. «Мені подобається виконувати такі вправи», - говорить вона.

Казко-техніки. Із зацікавленням вислуховує завдання, проявляє свої творчі здібності, пропонує декілька варіантів відповідей. Так, наприклад, Маринка запропонувала два варіанти завершення казки:

1) ...Узяв кравець Ворон ножиці і викроїв їй весільну сукню. Коли прилетіла Сорока, Ворон запропонував їй руку й серце. Вони одружилися і стали жити разом.

2) ...Узяв кравець Ворон ножиці (а сам він був з Англії) і викроїв їй плаття. Коли прилетіла Сорока, він сказав, що не віддасть їй сукню доки вона не знайде його авто (авто на англійській буде «car»). Тепер Сорока літає всюди і кричить: «Car! Car!»

При виконанні різноманітних завдань, дівчинка почувала себе впевнено, проявляла інтерес, виконувала їх успішно, що сприяло розвитку творчого мислення дитини.

Споглядаючи, з позиції дослідника, процес розвитку творчих здібностей дітей, можна сказати, що кожна дитина по своєму унікальна і має певні здібності і таланти. Вчасно розгледівши в дитини її унікальні задатки, можливості, таланти, слід показати їй, що творчий продукт створений нею має цінність.

Наші спостереження дають підставу стверджувати, що використання ізо- та казко-технік у роботі психолога ЗДО задовольняє потребу дітей у самовиявленні та є однією з найулюбленіших справ. Правильно організоване творче дозвілля гармонійно розвиває особистість. Здібності до творчості не даються від народження. Зображувальна творчість – це завжди не те, що вже створено. Воно не може бути повторенням чогось виконаного іншою дитиною.

Дорослим слід пам'ятати, що дитина суб'єкт творчості, маленький художник, казкар. Ніхто, крім самого малюка, не зможе правильно розв'язати творчу задачу. Дорослі – мають спрямовувати заняття на виконання творчого завдання, нехай елементарного, але творчого. Ці завдання не повинні мати задалегідь відомої правильної єдиної відповіді, нав'язувань готових

уявлення про те, наприклад, які кольори «повинні» відображати добро чи зло, радість чи горе. Нехай, створюючи свій малюнок, свою казку, дитина задумается, що і радість, і горе бувають різними, що всі діти, батьки, педагоги різні і всі повинні вчитися розуміти один одного. У тому числі і через свою творчість.

На другому етапі дослідження ми визначали розвиток креативності (за параметрами оригінальність, гнучкість, швидкість) у дітей дошкільного віку експериментальної та контрольної груп. З цією метою було використано методику Вартега «Кола» (С. Ільїн, 2009).

Дітям пропонували аркуш паперу з зображеннями на ньому колами та просили намалювати як можна більше предметів або явищ, використовуючи кола як основу. Після того, коли пересвідчилися, що дитина прийняла план дій, усвідомила його виконання пропонували розпочинати роботу. Початок та кінець виконання роботи здійснювався за сигналом дорослого. На

експериментальна група та 30 дітей – контрольна група), а також спостереження за досліджуваними дають підставу стверджувати, що діти експериментальної групи порівняно з дітьми контрольної групи, мають вищий рівень розвитку творчих здібностей. За усіма показниками діти набрали більше балів. Вони показали вміння пропонувати оригінальніші варіанти, які доповнюють стандартне бачення об'єктів, предметів, явищ, здатність до швидкого й легкого пошуку нових стратегій розв'язання запропонованого завдання та здатність за обмежену кількість часу (5 хвилин) виконати великий обсяг роботи, намалювати багато круглих предметів.

Спостереження за дітьми експериментальної групи показали, що вони під час виконання арт-практик постійно щось вигадували, фантазували – очевидним є їх творчий потенціал. Діти контрольної групи потребували зразка, уточнень, інструкцій, іноді боялися проявляти ініціативу.

Таблиця 1.

Розвиток творчості в дітей дошкільного віку (методика Вартега «Кола») у % від загальної кількості досліджуваних

Рівень розвитку творчих здібностей					
Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
Оригінальність					
ЕГ*	КГ*	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
13	48	22	14	65	38
Гнучкість					
ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
10	46	30	20	60	34
Швидкість					
ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
13	41	12	20	75	39

*ЕГ-експериментальна група

*КГ- контрольна група

виконання завдання дитині давалося 5 хвилин.

Аналізуючи відповіді дітей, ми зафіксували, що рівень розвитку творчих здібностей контрольної групи порівняно із експериментальною групою нижчий. Результати, одержані під час проведення дослідження, представлено в таблиці 1.

Аналіз даних, відображених у таблиці (представлено в процентному співвідношенні до кількості дітей задіяних у експерименті: 30 дітей – ек-

спериментальна група та 30 дітей – контрольна група), а також спостереження за досліджуваними дають підставу стверджувати, що діти експериментальної групи порівняно з дітьми контрольної групи, мають вищий рівень розвитку творчих здібностей. За усіма показниками діти набрали більше балів. Вони показали вміння пропонувати оригінальніші варіанти, які доповнюють стандартне бачення об'єктів, предметів, явищ, здатність до швидкого й легкого пошуку нових стратегій розв'язання запропонованого завдання та здатність за обмежену кількість часу (5 хвилин) виконати великий обсяг роботи, намалювати багато круглих предметів.

Спостереження за дітьми експериментальної групи показали, що вони під час виконання арт-практик постійно щось вигадували, фантазували – очевидним є їх творчий потенціал. Діти контрольної групи потребували зразка, уточнень, інструкцій, іноді боялися проявляти ініціативу.

Для сучасних дітей дошкільного віку є характерним зниження творчої активності, фантазії. У креативному розвитку дошкільників значно відстає від своїх ровесників минулого століття, крім того сучасним дітям властивий або високий, або низький його рівень розвитку (мало дітей із середнім рівнем розвитку). Обізнаність дітей в сучасних електронних пристроях робить їх залежними від гаджетів, комп'ютерів, телевізорів. Водночас, серед сучасних дітей різко зросла

кількість обдарованих дітей, а також з'явилися в суспільстві діти-індіго, для яких характерні суперздібності та зміни у психіці. Усе це вказує на проблемність та суперечливість сучасних дітей старшого дошкільного віку.

Проілюструємо вияв зазначених показників на прикладі досліджуваної Сніжани Д. (експериментальна група).

Дівчинка висуває такі варіанти відповіді: дзвінок, віконця у будиночку, парасольки, розрізаний огірок, світлофор, трубка в телефона, глобус, дві котушки ниток, ризинка для волосся, часи для гри в шахи, піднос, акваріум, літаюча тарілка, радіо, вінок, поле, п'ятачок у Хрюші, скриньки, кіт, кнопки в ліфті.

Діна К. (контрольна група).

Дівчинка дає такі варіанти відповідей: колеса, фарби, окуляри, лампи, м'ячі, кулька глини, радіо, світильник, печиво, фари, цифра 8, дві мандаринки, сонце, пеньки, бінокль, часи, ліхтарі, дирки, дві голови, руль, фуражка.

Отже, наше експериментальне дослідження дає підстави стверджувати, що однією з основних умов розвитку творчої особистості є взаємодія між зовнішніми і внутрішніми чинниками, між генетичною обумовленістю творчими здібностями й умовами, які пропонує навколишнє середовище. Якщо високий творчий потенціал має відповідні умови, він піднімається на ще вищий рівень, розбудити творчість можна завдяки використанню у роботі з дітьми арт-практик. Діти набувають таких творчих умінь, як вміння описувати об'єкти чи явище у його зв'язках і залежностях, виділяти необхідні аспекти об'єкта, переформулювати визначення або умови завдання, визначати головне, істотне у великій кількості фактів і явищ тощо.

Творчим процесом і його розвитком важко керувати. Наші спостереження та експериментальні дані дають підстави стверджувати, що єдина можливість вплинути на організацію такої діяльності – створити умови для розвитку здібностей дітей до творчості. Діяльність дорослих повинна бути спрямована на розвиток у дитини дошкільного віку умінь переборювати усталені схеми мислення, долати звичний спосіб бачення світу. У центрі уваги повинна бути творчість як здатність дитини йти нестандартними шляхами ро-

зв'язання різних проблем зокрема, навчальних, соціальних.

Роблячи висновок вище викладеного, вважаємо, щотакими заходами, які дозволяють розвивати креативність у дітей дошкільного віку, є арт-практики.

Висновки. Використання арт-практик відкриває простір вихователю, психологу ЗДО для творчого розвитку дітей, адже кращого інструменту, ніж казка, малюнок, гра, розповідь, людство ще не вигадало. З перших років життя діти мають природну потребу всіляко проявляти власну унікальність, індивідуальність, розкривати свої таланти й творчі здібності. У дитячому садку діти залюбки малюють, співають, танцюють, отримуючи неабияке задоволення. Немає сумніву, що мистецтво є мовою дитячої душі. Для дошкільника – це розвиток здібностей, творчості, креативності. Арт-практики для дитини дошкільного віку – гра цікава та яскрава. Творчість допомагає в розвитку творчих здібностей.

Розвиваючи творчі здібності дітей у дошкільному віці, дорослі мають пам'ятати: кожна дитина є унікальною особистістю; важливо звертати увагу на думки, пропозиції, ідеї кожної дитини; вияв поваги до дитини сприятиме більшій довірі дітей, їх відкритості й плідній праці, створенню нових, неординарних, унікальних речей.

У занятті мистецтвом дуже важливо, щоб дитина відчувала свій успіх в цій справі. Якщо вона бачить, що має успіх у створенні унікальних творчих продуктів (казок, малюнків тощо) до неї приходить успіх у спілкуванні, а взаємодія зі світом стає більш конструктивною. Успіх у творчості в психіці малюка несвідомо переноситься і на звичайне життя. Творче самовираження кожної дитини засобами мистецтва – головне значення виконання арт-практик.

Отже, великий потенціал для розвитку творчості мають діти дошкільного віку, з якими дорослі проводять арт-практики. Діти навчаються розв'язувати творчі завдання різного характеру, художньо самовиражатися і розвивати приховані таланти. Мистецтво сприяє розвитку в дітей здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю.

Перспективами подальшого дослідження є

вивчення виховного впливу арт-практик на дітей; підготовка методичних вказівок для вихователів ЗДО, батьків, психологів з використанням арт-практик у розвитку творчості дітей дошкільного віку.

References :

- Atamanchuk, N. M. (2020). Rozvytoktvorchostivditej: psykholohichnyjresursart-tehnik. *Rozvytokobdarovanoiosobystostivosvitn'omuprostori: tsinnisnyjvymir: tezydopovidejKh nauk.-prakt. seminaru, 23 kvit. 2020r.* Kyiv: InstytutpsykholohiiimeniH.S. Kostiuks NAPN Ukrainy, 2020, 9. [in Ukrainian].
- Atamanchuk, N. M. (2020). Khendmejd – sposib pidvyschennia stresostijkosti u studentiv ZVO. *Aktual'ni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy.* Tom. KhI: Psykholohiia osobystosti. Psykholohichna dopomoha osobystosti. Vypusk 21, 6-23. [in Ukrainian].
- Vyhotskyj, L. S. (1991). *Voobrazhenye y tvorchestvo v detskom vozraste : psykholohycheskyj ocherk.* M. : Prosveschenye, 93.[in Russian].
- Kostiuk , H. S.(1963). *Zdibnosti ta ikh rozvytok u ditej.* Kyiv: Znannia, 80. [in Ukrainian].
- Kul'chyts'ka, O. I.(1999). *Znakhodymo obdarovanykh sered doshkil'niat Obdarovana dytyna.* №3, 8-13. [in Ukrainian].
- Moliako, V. A. (1978). *Psykhohohiia tvorcheskoy deiatel'nosti.* Kyiv: Znanye, 44. [in Ukrainian].
- Ponimans'ka, T. I. (2004). *Doshkil'na pedahohika: navchal'nyj posibnyk dlia studentiv vysykh navchal'nykh zakladiv.* Kyiv: «Akademvydav», 456. [in Ukrainian].
- Torrance, E. (1967). *Education and the creative potential.* Minneapolis: Univ. of Minnesota press, 167.
- Yalans'ka, S. P. (2018). *Art-tekhnohohii u profesijnij ta doslidnyts'ko-innovatsijnij diial'nosti psykholoha. Innovatsijnij potentsial ta pravove zabezpechennia sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: vyklyk hlobal'noho svitu. Materialy Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. Kyiv: Universytet «Ukraina», 146-149.* [in Ukrainian].
- Yalanska, S., Atamanchuk, N. (2019). *Art-ecopsychopractice in the educational space. Proceedings of the 1st International Scientific Conference Eastern European Conference of Management and Economics, May 24, 2019.* Ljubljana: Ljubljana School of Business, 2019, 266-269.

Nina Atamanchuk

PhD in Philological Sciences, assistant professor of the Department of General, Age and Applied Psychology, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava (Ukraine)

Svetlana Yalanska

DSc. in Psychological Sciences, Prof., Acting Head of the Department of Psychology and Pedagogy, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava (Ukraine)

Oksana Tur

DSc. in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Psychology and Pedagogy, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava (Ukraine)

PRESCHOOL CHILDREN'S CREATIVE DEVELOPMENT OF PRACTICAL ART METHODS

ABSTRACT

The article presents the theoretical analysis and empirical research on preschool children's creative development by means of art. We are convinced that art practices as an innovative technology should be used in order to develop children's abilities and creativity, the creativity of adults working with children. After all, the basis of art practices is art as an activity that reveals the reality in specific sensory images.

We have determined that the productive activities that are most interesting for preschool children are drawing and fairy-tale situations. The empirical study used drawing and fairy-tale techniques. We selected and described the art practices to be used in work with preschool children with the aim to develop such qualities as observation, attention, memory, imagination, fantasy. These qualities contribute to the development of preschool children's independent creative activities, which form all the best human qualities and reveal their, often hidden, talents, skills and abilities.

The children from the experimental group showed more creative elements and did it clearly during tasks solving compared to the control group. They offered more original options in addition to the standard vision of objects and phenomena.

Modern preschool children are characterized by decreased activity, poorer imagination. Preschoolers' creative development lags far behind their peers from the previous century. In addition, modern children have either high

or low creative development (only few children showed medium development). Children's awareness of modern electronic devices makes them dependent on gadgets, computers and television. At the same time, the number of gifted children has increased dramatically, as well as indigo children, who are characterized by super-abilities and changes in their psyche. All these facts point to problems and contradictions existing at modern older preschoolers.

Participating in art practices, preschool children can reveal their potential for the development of their creativity. Children learn to solve various creative tasks, express themselves artistically and develop hidden talents. Art promotes children's abilities, motives, knowledge and skills, so that they create something new, original, unique.

The proposed art practices opens the space for educators, psychologists at children's educational institutions to develop children's creativity, because humanity has not yet invented a better creative tools than fairy tales, drawing, games, stories. From the first years of life, children have a natural need to show their own uniqueness, individuality, to reveal their talents and creative abilities. In kindergarten, children love to draw, sing, dance, having great fun. There is no doubt that art is the language of children's souls. It is an efficient tool for the development of preschooler's abilities, skills and creativity. Art practice for preschool children is an interesting and bright game.

Key words: creative development, creativity, art practices, visual art techniques, fairy-tale techniques.

Атаманчук Нина Михайловна

Кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии и педагогики Национального университета «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», г. Полтава (Украина)

Яланская Светлана Павловна

И.о. заведующей кафедрой психологии и педагогики, доктор психологических наук, профессор Национального университета «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», г. Полтава (Украина)

Тур Оксана Николаевна

Доктор педагогических наук, доцент кафедры психологии и педагогики Национального университета «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», г. Полтава (Украина)

ТВОРЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ АРТ-ПРАКТИК

АННОТАЦИЯ

Статья связана с теоретическим анализом и эмпирическим исследованием творческого развития детей дошкольного возраста средствами арт-практик. Убеждены, с целью развития детских способностей, творчества, креативности взрослым в работе с детьми следует использовать инновационную технологию – арт-практики. Ведь основой арт-практик является искусство – деятельность, раскрывает действительность в конкретно-чувственных образах.

В ходе исследования установлено, что видами продуктивной деятельности, наиболее интересующими детей дошкольного возраста, является рисование и сказочные ситуации. В основу эмпирического исследования было положено изо и сказко-техники. Подобраны и описаны используемые в работе с детьми дошкольного возраста арт-практики, которые направлены на развитие таких качеств, как наблюдательность, оригинальность, гибкость, внимание, память, воображение, фантазия. Именно эти и многие другие качества способствуют развитию у ребенка дошкольного возраста способности к самостоятельной творческой деятельности, благодаря которой формируются все лучшие качества человека и раскрываются его таланты, умения и способности, которые часто скрыты.

Дети экспериментальной группы, по сравнению с контрольной, продемонстрировали высшее проявление элементов творчества при выполнении задач. Они показали умение предлагать оригинальные варианты, которые дополняют стандартное видение объектов,

предметов, явлений.

Для современных детей дошкольного возраста характерно снижение творческой активности, фантазии. В креативном развитии дошкольник значительно отстает от своих сверстников из прошлого века, кроме того современным детям свойственен или высокий или низкий его уровень развития (мало детей со средним уровнем развития). Осведомленность детей в современных электронных устройствах делает их зависимыми от гаджетов, компьютеров, телевизоров. В то же время, среди современных детей резко возросло количество одаренных детей, а также появились в обществе дети-индиго, для которых характерны супер-способности и изменения в психике. Все это указывает на проблему и противоречивость современных детей старшего дошкольного возраста.

Большой потенциал для развития творчества имеют дети дошкольного возраста, с которыми взрослые проводят арт-практики. Дети учатся решать творческие задачи различного характера, художественно самовыражаться и развивать скрытые таланты. Искусство способствует развитию у детей способностей, мотивов, знаний и умений, благодаря которым создается продукт, отличающийся новизной, оригинальностью, уникальностью.

Использование арт - практик открывает простор воспитателю, психологу заведения дошкольного образования для творческого развития детей, ведь лучшего инструмента, чем сказка, рисунок, игра, рассказ, человечество еще не придумало. С первых лет жизни дети имеют потребность всячески проявлять свою уникальность, индивидуальность, раскрывать таланты и творческие способности. В детском саду дети охотно рисуют, поют, танцуют, получая огромное удовольствие. Нет сомнения, что искусство является языком детской души. Для дошкольника – это развитие способностей, творчества, креативности. Арт-практики для ребенка дошкольного возраста – игра интересная и яркая.

Ключевые слова: творческое развитие, креативность, арт-практики, изо-техники, сказко-техники.

Дата отримання статті: 16.08.2019

Дата рекомендації до друку: 21.09.2020

Дата оприлюднення: 30.10.2020